a vykoupení, jakož i církve a světa. V jediné konkrétní otázce tu jde o celou kontroverzi katolíků a protestantů, o speciální aspekt rozdílu v nauce o ospravedlnění člověka skrze Boha." (s. 31) Jinak řečeno, jsme u problému přirozené teologie. Naproti tomu tam, kde se autor obrací k eschatologické perspektivě (*Manželství jako eschatologické znamení*, s. 38n), žádnou kontroverzi nenajdeme.

Zajímavým a svým způsobem napínavým textem je oddíl o nerozlučitelnosti manželství. Je tu přehledně, srozumitelně a s patrným pastoračním zřetelem poukázáno na biblické i tradiční kořeny současného učení církve, na výjimky a ústupky, které si vynucovala a vynucuje praktická situace, i na obtíže, spojené s některými anachronickými ustanoveními církevního práva. Na druhé straně upozorňuje na vyprázdnění moderního sekularizovaného manželství, které se stává čistě soukromou záležitostí, jejíž obsah je libovolný.

Vzhledem k tomu, že poslední léta nepřinesla žádnou znatelnou změnu v církevní praxi, zůstává tento výklad a zamyšlení nad katolickou teologií manželství stále zcela aktuální. Jak již bylo naznačeno, knížka je čtivým a přístupným textem pro každého přemýšlivého čtenáře. Pro ty, kdo se věcí chtějí obírat hlouběji, potom představuje (s podrobnými závěrečnými poznámkami a odkazy na literaturu) užitečnou studijní pomůcku.

Jindřich Halama, Jr.

NOVÉ ŘADY STŘEDOVĚKÝCH TEXTŮ

Knihovna středověké tradice; Fontes Latini Bohemorum, Oikúmené, Praha. *Thesaurus absconditus*, Atlantis, Brno. *Thesaurus*, Krystal, Olomouc.

Po letech nedostatku, kdy jsme v zahraničních katalozích nebo v lepším případě v zahraničních knihkupectvích závistivě obhlíželi ediční i překladové řady středověkých teologických i jiných textů, jsme náhle ve zcela odlišné situaci, která nás rychlou a intenzívní snahou za zameškaná léta dohonit uvádí až ve zmatek. Je na to přísloví, též středověké – „copia facit egenum" – nadbytek činí člověka bezmocným. Kdoví, budeme-li to všechno schopni vůbec vzít na vědomí, neřku-li přečíst a zužitkovat. Přeháním sice trošku (hyperbola patří k výrazovým prostředkům středověkých autorů) – posuďte však sami: právě vznikly nebo vznikají tři či dokonce čtyři takovéto ediční řady. V nakladatelství Oikúmené je to *Knihovna středověké tradice* a *Fontes Latini Bohemorum*, v brněnském nakladatelství Atlantis *Thesaurus absconditus*, a konečně v obnoveném olomouckém dominikánském Krystalu ještě jeden *Thesaurus*.

Třetí z těchto řad je stále ještě pouze „in conceptu", tedy ve stavu prozatím nerealizovaného záměru. Podle vyjádření zakladatelů edice *Thesaurus absconditus* (L. Jiroušková, J. Krč, M. Valášek) v informačním letáku „chce tato série navázat na dříve vydávané edice Živá díla minulosti (Odeon) a Památky staré literatury české (Academia) a chce na-

bídnout současnému čtenáři díla, která dosud nevyšla nebo nebyla novodobě editována. Bude se snažit postihnout starší českou literaturu bez žánrového omezení. ... První kniha (Země dobrá, země česká) vychází koncem roku 1998, dále by měly následovat každý rok dva až tři svazky" (pro r. 1999 jsou proponovány tituly Ezopovy bajky, Katonova dvojverší, Rada otce synovi v edici olomouckého paleobohemisty prof. Eduarda Petrů a Verisimilia humaniorum disciplinarum, což by měla být doplněná revize starší edice Bohumila Ryby).

Fontes Latini Bohemorum, ediční řada nakladatelství Oikúmené, řízená Hanou Šedinovou a Lenkou Karfíkovou, přinesla jako svůj první svazek teologický spis **Stanislava ze Znojma „De gracia et peccato"**. Jeho editorkou je Zuzana Silagiová, kterou zde ráda představuji jako pracovnici Ústavu pro klasická studia AVČR, vedoucí editorku Slovníku středověké latiny v českých zemích. Na rozdíl od ní není snad třeba představovat Stanislava ze Znojma – i když přece: obecněji je českým církevním dějinám znám jako kdysi učitel a přítel, pak až do konce odpůrce Jana Husa, jako jeden z prvních a čelných českých viklefovců, jako zastánce realistického směru v obnovených sporech o universalia a jako hlavní raný hlasatel učení o remanenci. Je třeba nejprve podotknout, že obě tyto poslední charakteristiky byly vážně zpochybněny nedávnými pracemi S. Sousedíka, dnes našeho nejlepšího znalce Stanislavova díla a jeho filozofie: podle něho rozhodně nebyl tento český teolog přívržencem radikálního aristotelského realismu, nýbrž spíše se hlásil k soudobé variantě augustinismu. To je ostatně zřejmé právě i z nově vydaného spisu „De gracia et peccato". Klonil se k Viklefovu učení o ideách, ale Viklefa prý přijímá jen tam, kde učení anglického reformátora neodporuje katolické nauce. Rovněž již v roce 1973 odmítl Sousedík, i když méně jednoznačně, dosud převládající mínění, že totiž Stanislav držel učení o remanenci – jeho názorem byla snad spíše konsubstanciace.

Čteme-li tuto novou edici, pozorujeme, že se Stanislav ze Znojma nezabýval pouze a dokonce snad ani převážně těmi aktuálními a spíše církevněpolitickými otázkami, s nimiž bývá jeho jméno obvykle spojováno a o něž se přel s Husem, jako je charakter papežství, sacerdotium, eklesiologie a remanenční problémy. Ve Stanislavovi ze Znojma má naše 14. a 15. století teologa na tehdejší evropské úrovni. S určitě nebyl rozhodně sám. Odvažuji se tvrdit, že jeho teologie šla do v teoretické oblasti do větší hloubky a byla myšlenkově subtilnější než teologie Husova. Nic to ovšem nemění na skutečnosti, že Husovo učení zasáhlo české a nakonec i evropské teologické myšlení díky existenciálním (v systému teologie: pastorálním, morálním, sociálním) otázkám, jež v něm byly kladeny, existenciálním a historicky rozhodujícím způsobem. Při četbě traktátu „De gracia et peccato" musím přiznat jistou oprávněnost tvrzení, s nímž jsem zatím vždy projevovala nesouhlas, že totiž česká medievistika nevěnovala dosud řádnou pozornost *teologii* husitské doby, že jsme ulpívali na problémech morálních a sociálních. Snadno pak nabudeme dojmu, že si teologie až do Luthera pořádně nekladla např. otázku (v současné době shodou okolností ekumenicky znovu silně aktuální) ospravedlnění. Stanislav ze Znojma se otázkou hříchu, jeho původu (odkud hřích

pochází? Bůh dopouští, aby člověk hřešil, ač by tomu mohl zabránit? jak je to se svobodnou vůlí – lex perfectae libertatis, Bůh nechce, aby lidé hřešili, nechce však ani, aby se zlo vůbec dálo – „facere × fieri", jak se to má s jistotou spasení), jeho vševlády v lidském světě, emancipace člověka z hříchu, roli lidského úsilí a Kristovy milosti v jeho zahlazení, zabývá velmi důkladně a dokonce, jak se mi zdá, nikoli zastarale. I když se autor ve větší části traktátu zabývá scholastickými definicemi a klasifikací hříchů, text celkově vyznívá v augustinovském smyslu, v lítost nad odpadnutím a vzdálením se člověka Bohu a v hledání nápravy tohoto stavu v milosti – i když nárok na lidské snažení a jeho možnosti nemůže Stanislav postavit zcela stranou.

Na další svazek této řady, nazvaný **Frater Colda Ordinis Praedicatorum – Tractatus Mystici – Mystické traktáty,** čekala dlouho a už až netrpělivě naše literární latinská medievistika. Traktáty „O statečném rytíři" (De strenuo milite) a „O nebeských příbytcích" (De mansionibus coelestibus), které složil pro Pasionál abatyše Kunhuty na její objednávku dominikán Kolda z Koldic († 1323), po nějakou dobu i inkvizitor pražské diecéze, otevírají v česko-latinské literatuře středověku období charismatické spirituality, oné prohloubené většinou individuální a introvertní, mystické a asketické zbožnosti, která pak vyznačuje celé 14. století, nový rozměr pak získává v jeho druhé polovině a má svou úlohu i v přípravě husitské teologie. Tato charismatická spiritualita se kromě zmíněných rysů vyznačuje také důrazem na Kristovo lidství, zaměřením na utrpení Ukřižovaného, na soucítění s ním. To je tenor prvního z těchto traktátů, ve druhém před sebou máme filozoficko-mystický výklad, hlásící se k novoplatónské tradici, totiž k „Nebeské hierarchii" Pseudodionysia Areopagity. Bohatě ilustrovaný Pasionál vyšel v roce 1975 ve faksimile, latinský text byl vydán již ve čtyřicátých letech, ovšem nedostatečně. Druhý svazek edice Fontes Latini Bohemorum přináší latinský text podle rukopisu Pasionálu (Národní knihovna Praha XIV A 17) s juxtaponovaným českým překladem – edice i překlad jsou dílem Dany Martínkové. Předmluvu napsal Pavel Spunar, kniha je opatřena barevnými fotografiemi několika folií Pasionálu, z nichž může čtenář získat představu o nádheře, významu i ikonografickém obsahu kodexu. Ačkoli, jak v předmluvě P. Spunar zdůrazňuje, nevyčnívají oba texty nijak nad úroveň literatury téhož žánru ve své době a na významu získaly zařazením do Kunhutina iluminovaného kodexu, jen z mála vydaných výtvorů této doby a tohoto druhu se dozvíme tolik o mystickém náboji 14. století, o projevech dobové spirituality – a konečně i o tom, co je a jakou funkci má ve středověké literatuře exemplum, jímž je první z prezentovaných traktátů. A posléze – Koldovy mystické traktáty jsou napsány krásnou rétorizovanou prózou, z níž se zaraduje latiník, ale díky velmi dobrému překladu i ten, kdo je odkázán na text český. (V této edici vyjdou snad ještě v roce 1998 dva spisky Křišťana z Prachatic.)

Další ediční řada, vycházející rovněž z nakladatelství Oikúmené, se jmenuje *Knihovna středověké tradice* (stejně jako předešlou edici i tuto řídí Lenka Karfíková a Hana Šedinová). Byla zahájena svazkem Lenky Karfíkové – její je překlad, úvod a poznámky ke spisu

Hugo ze Svatého Viktora, De tribus diebus – O třech dnech (latinský originál převzala překladatelka z Migneovy Patrologie, nová kritická edice prozatím neexistuje). Zde je nezbytné říci trojí: za prvé se nyní můžeme přímo seznámit s textem, o němž je známo, že je první velkou středověkou teorií estetiky, jejž však málokdo z nás četl a ještě méně lidí mu mohlo, byť i jen v elementární jazykové rovině, porozumět. V oblasti středověké estetiky má spis nepřeberné množství svůdných konotací – namátkou Pseudodionysios, Bernard z Clairvaux, opat Suger ze St.-Denis. Za druhé je až udivující dokonalost překladatelčiny odborné práce: úvodní studie Lenky Karfíkové nenechává stranou nic podstatného a může ji s užitkem číst jak laik tak odborník ve středověké literatuře a filozofii. Výklad je doplněn, místy snad až zatížen, vyčerpávajícím poznámkovým aparátem, poukazujícím k nové a nejnovější literatuře a k množství relevantních pramenů. A to třetí a nejdůležitější: máme před sebou text, budovaný na základě potrojnosti, kde tři dny odpovídají třem božím neviditelným vlastnostem (moc, moudrost, dobrotivost), pak třem vlastnostem stvořeného veškerenstva (nezměrnost, krása a užitečnost) a to vše vrcholí pomocí sebepoznání lidského ducha v trojičním dogmatu. Hugo pak vede svého čtenář zase od tvůrce, k němuž se touto spekulací přiblížil, zpět k lidské mysli a konečně k viditelnému stvoření: poznání moci, lásky a dobrotivosti, jež člověka předtím na cestě vzhůru obohatilo, se odehrává ve třech dnech duchovního života, které zároveň odpovídají velikonočnímu triduu – Kristově smrti, pohřbu a zmrtvýchvstání, a zároveň třem etapám dějin spásy. Fascinující je zde mimo jiné Hugonův smysl jednak pro krásu stvořeného včetně přírody, jednak pro boží humor. Touto parafrází obsahu Hugonova spisu, jíž podávám, jak musím přiznat, i na základě překladatelčiny úvodní studie, chci upozornit na to, o čem mne definitivní platností tato knížka, budující odvážné teologické *struktury*, přesvědčila: totiž že dogmata, jak je formulovala a jak s nimi pracovala středověká teologie, nejsou ani svaté obrázky pro negramotné laiky ani samoúčelné a koneckonců bezobsažné hříčky, jak bývá vytýkáno v souvislosti s onou kvestií o andělech na špičce jehly, nýbrž že jsou to, jak jsem si s potěšením přečetla u C. G. Junga, *„duchovní struktury* nejvyšší krásy a podivuhodného smyslu".

Poslední nově vyšlá knížka, o níž se v tomto přehledu nových edičních počinů zmíním už jen stručně, je v olomouckém dominikánském Krystalu v edici *Thesaurus* vydaný spisek **Svatý Bonaventura, Putování mysli do Boha.** Text Bonaventurova nejznámějšího spisu s latinským titulem „Itinerarium mentis ad Deum" zde přeložil docent olomoucké Cyrilometodějské teologické fakulty, františkán Ctirad Václav Pospíšil, jehož úvodní studie, týkající se života, díla a významu Jana Fidanzy, zvaného Bonaventura, jednoho z předních teologů františkánské mystiky 13. století, a podávající výklad Bonaventurova Itineraria, zabírá plnou polovinu publikace. I zde, podobně jako v díle Hugona ze sv. Viktora, lidská duše putuje vzhůru a pak kruhovým pohybem od Krista a vlastně již s Kristem (následováním Krista) zpět k pozemskému životu, odtud pak definitivně opět „in Deum". I tento dominikánský teolog – komentátor a překladatel – vypracoval velmi

dobrý poznámkový aparát a pracoval s novou a nejnovější literaturou, avšak některé jeho soudy a hodnocení jsou možná příliš jednoznačné a poněkud přímočaré (jeví se to tak čtenáři třeba ve srovnání s výklady Josefa Piepera o týchž událostech, o nichž zde pojednává Pospíšil – spor žebravých řádů a světského kléru na pařížské univerzitě po polovině 13. století, teologie dějin Gioacchina da Fiore, spory o původní františkánskou observanci). – V předmluvě k této překladové edici postrádám také poukaz k tomu, že veliký vliv měla františkánská spiritualita vůbec a Bonaventurovo dílo zvlášť na zbožnost, teologii a reformní myšlení českého středověku (Tomáš ze Štítného, ale i Hus).

Všem edičním řadám, které začínají tak, jak jsem právě popsala, a které všichni medievisté a snad nejen oni s nadšením vítají, přeji, aby měli stále editory, překladatele, komentátory, autory – i lačné publikum. Aby vydržely a aby se středověk, který je temný spíše než sám o sobě prostě proto, že se o něm stále málo ví, dostal do ostřejšího světla.

Jana Nechutová

VYVÝŠENÍ SYNA ČLOVĚKA

Jan Štefan, Vyvýšení Syna člověka, Praha 1998.

Ze sbírky kázání svého „poněkud nezbedného žáka", jak autor sám sebe v osobním věnování označil – snad tím nepřekročuji mez osobní intimity – má praktický teolog radost. Důležité eschatologické dění v našem světě probíhá právě v kázáních. Štefan, ač systematik, volí „dobrou stránku" svým důrazem na Slovo. V našem kulturním prostředí, jak se přesvědčuji v jednáních na univerzitě, se kázání podceňují.

Autor volí pro neděle postní a (po)velikonoční perikopy z Janova evangelia v kontinuálním čtení. Zpracovává je ve formě homilie, kterou kdysi Barth společně s Thurneysenem prohlásili za jedinou textu přiměřenou formu kázání. (Na stará kolena se však Barth toho nedržel.) Kázání, jak to má být, nemají žádné nadpisy. Tématem je text. Vedle textu kázání jsou pečlivě vybrána další dvě čtení, vztahující se k evangeliu. Autor pracuje s různými překlady, Kralický se na některých místech přichází ke slovu. Autor užil komentářů, avšak jejich učenosti svá kázání nepřetížil.

V pozadí kázání je kerygma „janovského Ježíše", zvěst o spásném dění, které vrcholí ve smrti a vzkříšení a tvoří masivní dějinný zářez, jehož hloubku a dosah Štefan dovede vystihnout v několika lapidárních slovech. „Kamenná deska zahrazující vstup do hrobky je odsunuta, padl předěl dělící mrtvého od živých a živé od mrtvého. Co je proti tomu pád berlínské zdi?" (s. 38). Dění spásy je realitou. „Naše víra není bezpředmětná ... je odpovědí na spatřené Boží stopy v našich životech, na znamení přítomnosti Vzkříšeného v našem světě. Spatřili jsme a uvěřili." (s. 41). Jakýkoli doketismus je nepřípustný.

Pro pochopení Štefanových kázání je důležité si uvědomit, že se dějí ve